

Een trappenhuis van vorstelijke allure aan de Vismarkt

Johan de Haan en Egge Knol

Inleiding

In 1739 verkopen Daniel Henri l'Argentier du Chesnoy en zijn echtgenote Elisabeth Petronella Lewe van Aduard, heer en vrouwe van Bierum, hun stadsresidentie aan de Vismarkt, het huidige nummer 40 (afb. 1). Ze krijgen 24 000 caroli gulden voor het hele huis 'met alle het geen daaran aart en nagelvast word bevonden.' Een uitzondering wordt gemaakt voor de in de betimmering aangebrachte 'familie stucken' (portretten) in de tuinkamer. Deze schilderijen nemen Du Chesnoy en zijn vrouw mee¹. Het is niet bekend waar de 'familie stucken' van de heer en vrouwe van Bierum gebleven zijn. Ook de betimmering waarin ze ooit waren aangebracht, is niet meer terug te vinden. Verbouwingen in 1906 en 1929 lieten namelijk weinig over van het eens zo fraaie interieur van het huis aan de Vismarkt². Onlangs werden echter twee schilderijen uit het bezit van het Groninger Museum herkend als onderdelen van de interieurafwerking van dit huis.

Afb. 1. Vismarkt 40, aanzicht voorgevel april 2002. Foto: Johan de Haan.

1. Groninger Archiven, Rechterlijke Archiven III x 120, fo. 188 vso.
2. Groninger Archiven, timmervergunningen 1905-1917 gemeente Groningen, inv.nr. 2442; bouwvergunningen tot 1940 gemeente Groningen, inv.nr. 10/113.

Afb. 2. De Vismarkt naar het westen gezien, circa 1754. Tekening: Cornelis Pronk, collectie Groninger Museum.

Vismarkt 40

Het pand aan de Vismarkt 40 is een markante verschijning. De gevel uit 1723 steekt nog steeds boven de andere uit, zoals al te zien is op een vermoedelijk in 1754 door Cornelis Pronk gemaakte tekening (afb. 2). In hoofdlijnen heeft het exterieur zijn 18e-eeuwse gedaante goed weten te bewaren³. In het gevelbeeld neemt bijvoorbeeld nog steeds de geheel gebeeldhouwde stoep een opvallende plaats in.

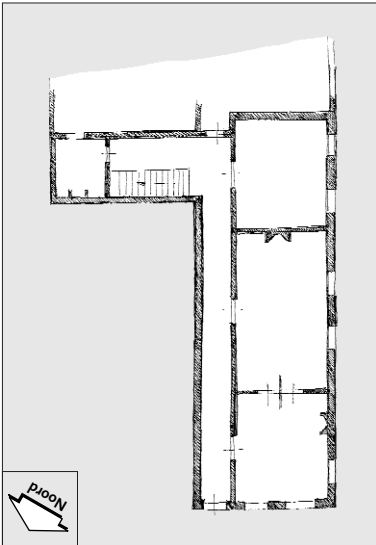
Van de oorspronkelijke 18e-eeuwse indeling bleven alleen de voorkamer en een klein stukje van de gang bewaard. Enkele details in deze ruimten zijn ook als 18e-eeuws te herkennen⁴. Aan de hand van een plattegrond uit 1906 is na te gaan hoe de indeling van de begane grond voordien was (afb. 3). Van de voordeur tot aan de achtergevel van het hoofdhuis liep een lange gang, waarop de voorkamer, zaal en achterkamer uitkwamen. Voorkamer en zaal stonden middels een porte-brisée (dubbele deur) met elkaar in verbinding. Aan het eind van de gang bevond zich links (de oostzijde) een uitbouw waarin een staatsietrap was ondergebracht. Een deur aan het einde van de gang verleende toegang tot het langwerpige complex van koetshuis en oranje⁵. De indeling zal grotendeels onder Du Chesnoy en zijn vrouw tot stand zijn gekomen. Deze Zuid-Nederlandse edelman liet het van oorsprong middeleeuwse huis vanaf 1723 namelijk grootscheeps verbouwen⁶.

3. Zie ook Van der Hoeve en Bastmeijer 1998, 38-39.

4. Zie over het interieur van dit huis: De Haan 2001.

5. De restanten van dienstgebouw en tuin verdwenen definitief bij de bouw van de parkeergarage in de Haddingestraat in 1973.

6. Groninger Archiven, Rechterlijke Archiven III W, protocollen van de heren van de kluit, onder meer d.d. 24 mei, 26 mei, 7 augustus, 14 september 1723 en 28 juni 1724.

Afb. 3. Oorspronkelijke indeling van de beletage van Vismarkt 40, gebaseerd op een plattegrond uit 1906.
Tekening: Johan de Haan.

Afb. 4. Bovendeurstuk van Vismarkt 40. Schilderij van Jan Abel Wassenbergh, collectie Groninger Museum.

Afb. 5. Dame met papegaai. Schilderij van Jan Abel Wassenbergh, collectie Groninger Museum.

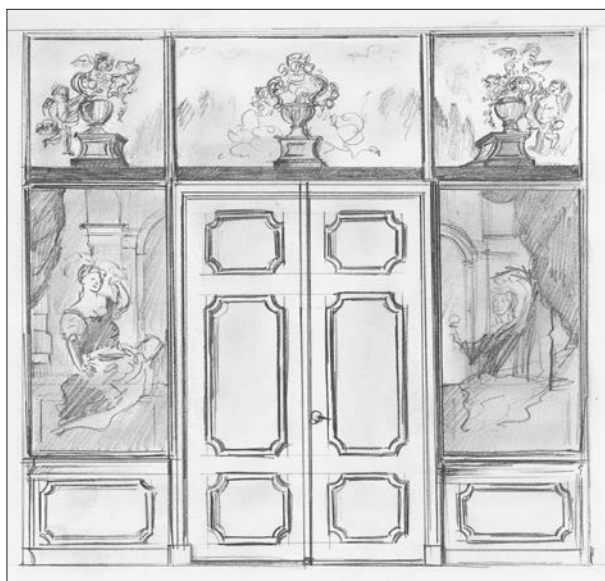
Latere bewoners wijzigden de indeling van het huis niet wezenlijk. Dat veranderde met de komst van verzekeringsmaatschappij 'De Nederlanden van 1845'. In 1906 werd het pand door deze maatschappij heringericht, waarbij oude betimmeringen verdwenen. In 1929 vond weer een grote verbouwing plaats, waarbij nog meer van de oude indeling het veld moest ruimen.

De schilderijen

In 1906 schonk oud-Groninger mr. W. Bakker G.Gzn. uit Amsterdam aan het Groninger Museum een schilderij dat afkomstig is uit Vismarkt 40. In het jaarverslag van het museum wordt het een bovendeurstuk genoemd⁷. Op dit schilderij van 142 cm hoog en 137 cm breed staan een tuinvaas met bloemen en twee putti afgebeeld (afb. 4). Het is gesigneerd door de Groninger schilder Jan Abel Wassenbergh (1689-1750). Bakker schonk vaker oudheden aan het Groninger Museum gelegateerd te hebben. Hierbij was ook een ander schilderij van Wassenbergh van bijna 2 m hoog en meer dan 1 m breed, waarop een gedecolleteerde dame met papegaai te zien is, staande achter een balustrade (afb. 5)⁸. Waar dit doek vandaan komt, vermeldt de documentatie van het legaat Bakker helaas niet.

De veronderstelling is dat beide doeken van Wassenbergh, gelet op de herkomst en de aanwezige architectonische elementen, onderdeel waren van een groep wandvullende schilderijen uit het pand Vismarkt 40. In ieder geval zijn beide schilderijen van Wassenbergh ooit deel geweest van een groter geheel. Hierop wijzen de asymmetrische compositie van het bovendeurstuk, dat eigenlijk om een tegenhanger vraagt, en de forse afmetingen van de 'Dame met papegaai'. Op vroeg-18e-eeuwse ornamentprenten zijn afbeeldingen van dergelijke wandschilderingen in een architectonische situatie te zien.

Afb. 6. Eerste schets/reconstructie van de noordwand van de zaal van Vismarkt 40.
Tekening: Johan de Haan.

7. Groninger Museum, inv.nr. 0000-1273, *Jaarverslag van het Groninger Museum*, 1906, 16.

8. Groninger Museum, inv.nr. 1919-0256, *Jaarverslag van het Groninger Museum*, 1919, 14-15.

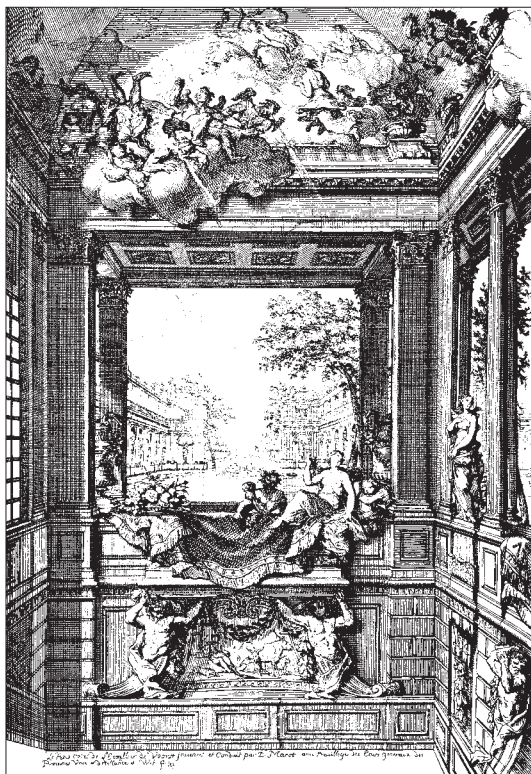
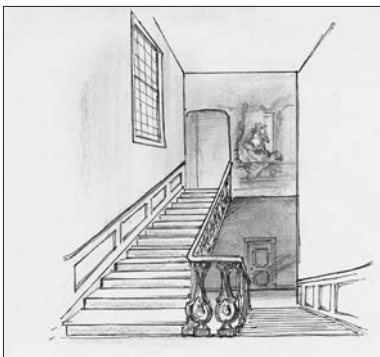
Plaats van de schilderijen

Aanvankelijk leek de bewaard gebleven wand met de porte-brisée in de voormalige zaal de plaats waar de schilderijen hadden gehangen. Opmetingen van deze zaalwand leken die hypothese te bevestigen⁹. Aan de hand van deze gegevens werd een reconstructietekening vervaardigd (afb. 6). Op deze tekening kon de 'Dame met papegaai' aan de linkerkant van de deuropening geplaatst worden en de tuinvaas met de beide putti rechts bovenaan. Het verdwenen pendant van de putti kreeg hierbij een plaats boven de dame. De schaduwpartijen op beide schilderijen kwamen in deze situatie overeen met de lichtval in de voormalige zaal. De reconstructie leek in eerste instantie een passend antwoord op de vraag naar de oorspronkelijke situering van de schilderstukken.

Bij nadere bestudering van de schilderijen kwamen er echter toch vragen naar boven. Zo bestaat er een zeker kwaliteitsverschil tussen beide doeken. Het doek van de tuinvaas met de putti is schetsmatiger en kan niet op tegen de uitwerking en de fluweelachtige uitstraling van de 'Dame met papegaai'. Het bovendeurstuk moet eigenlijk van een afstand bekeken worden. Ook het toegepaste perspectief in beide schilderijen roept vragen op. Bij de 'Dame met papegaai' ligt het verdwijnpunt bijvoorbeeld onder de rand van de balustrade waar zij achter staat (goed te zien aan het mandje met vruchten). Om het effect van gezichtsbedrog te krijgen, moet het schilderij dus erg hoog worden opgehangen. De veronderstelde plaatsing in de zaalwandreconstructie zou in dat geval veel te laag zijn.

Afb. 7. Trappenhuis huize De Voorst te Eefde bij Zutphen. Prent door Daniel Marot. Uit: Jessen 1892.

Afb. 8. Reconstructie van het voormalige trappenhuis van Vismarkt 40, gezien vanaf het tussenbordes. Tekening: Johan de Haan.

9. De opmetingen zijn uitgevoerd door de auteurs op 14 januari 2002.

Een plaatsing van de ‘Dame met papegaai’ in het trappenhuis van Vismarkt 40 bleek om verschillende redenen meer voor de hand te liggen. Zo zijn achter balustraden staande figuren een bekend motief in de decoratie van trappenhuisen (afb. 7). Bovendien is het voormalige trappenhuis van Vismarkt 40 het enig bekende Groninger voorbeeld van een trappenhuis dat ruim en hoog genoeg is om plaats te bieden aan wandvullende schilderijen¹⁰. Op een plattegrond uit 1929 wordt op de eerste verdieping in de muur die aan de vide van de trap grenst, een dichtgezette opening aangegeven. Deze opening is geen raam en kan ook geen deur geweest zijn; als plaats van de ‘Dame met papegaai’ is deze plek echter zeer overtuigend¹¹. De afmetingen en de lichtval kloppen (in de zuidwand van het trappenhuis was een groot raam te vinden) en het verdwijnpunt lag ongeveer op ooghoogte wanneer het schilderij vanaf het tussenbordes van de trap bekeken werd. Op grond van deze aanwijzingen kon een schetsmatige reconstructie worden gemaakt (afb. 8).

Ook het doek van de tuinvaasvaas met putti kan heel goed in het trappenhuis gehangen hebben. Waar precies is echter niet meer na te gaan. Zeker is wel dat het schilderij hoger geplaatst zal zijn, gelet op het perspectief en de minder uitgewerkte details van bijvoorbeeld de boomtoppen. Hoog in het trappenhuis suggereerde de blauwe lucht van dit schilderij dan wellicht de open lucht. Voorbeelden van trappenhuisen waarin een opening in het plafond gesuggereerd wordt, zijn talrijk (zie ook afb. 7).

Conclusie

De twee schilderijen van Jan Abel Wassenbergh in het Groninger Museum zijn beide deel geweest van een groter geheel. De herkomst van beide schilderijen maakt een band met Vismarkt 40 zeer waarschijnlijk. In dit huis, waarvan het 18e-eeuwse interieur verdwenen is, is het imposante trappenhuis een aannemelijke plaats voor de schilderijen. Het trappenhuis moet hiermee van een voor Groningen ongeëvenaarde vorstelijke allure zijn geweest.

Literatuur

- Haan, J. de, ‘Een vergeten stadspaleisje aan de Vismarkt’ in: *Nieuwsblad van het Noorden*, 9 september 2001.
Hoeve, J. van der en A. Bastmeijer, ‘Jaaroverzicht van bouwhistorisch onderzoek in 1997’ in: *Hervonden Stad* 3 (1998), 29-40.
Jessen, P., *Das Ornamentwerk des Daniel Marot*. Berlin, 1892.
Knol, E. en J. de Haan, ‘Stadspaleizen, borgbewoners in de stad’ in: *Adellijke trots in de Ommelanden* (in druk 2002).

10. Het trappenhuis is van binnen niet meer als zodanig herkenbaar. In 1929 werd het uitgebroken en van verdiepingvloeren voorzien. De al eerder inpandig geworden zuidmuur op de begane grond verdween later ook.
11. Iets vergelijkbaars is te vinden in het huis Martinikerkhof 10, waar in de muren van de vestibule in de 18e eeuw grote schilderijen werden geplaatst.